

Jean-Christophe Rufin

Checkpoint

Vertaald door
Katelijne De Vuyst

2017

DE BEZIGE BIJ

AMSTERDAM | ANTWERPEN

‘God made some men big and others small, but I made them equal.’

– Samuel Colt, uitvinder van de revolver

Proloog

Zonder enige uitleg zette Marc de truck stil.

‘Geef me de verrekijker ’s.’

Maud pakte hem uit het dashboardkastje en reikte hem aan. Marc stapte uit en vatte post aan de rand van de weg. Ze zag hoe hij langdurig de horizon afspeurde.

De pijn verbijtend slaagde ze erin overeind te komen en de damp van het ruitje af te wissen. Vanaf het punt waar ze zich bevonden, overschouwde je een weids panorama, en als het weer minder slecht was geweest, had je misschien tot aan de Adriatische Zee kunnen kijken. Hoewel het sneeuwde, zag je toch de hele hoogvlakte liggen die ze hadden doorkruist. Met het blote oog onderscheidde Maud alleen maar een oneindige witte leegte. Nu eens dook de weg de diepte in, dan weer won hij hoogte. Ze waren op een hoger gelegen plek gestopt. Zuidwaarts tekenden de bouwvallige torens van een middeleeuws kasteel zich af tegen de loden achtergrond van een sneeuwvolk. Marc keerde terug en gooide de verrekijker op het dashboard. Hij startte de motor opnieuw, tot het uiterste gespannen.

‘Wat heb je gezien?’

‘Ze zijn er voorbij geraakt.’

Maud zei geen woord. Ze merkte de wrevel in zijn stem. Ze was boos op zichzelf omdat ze gewond was, omdat ze niet kon rijden. Als hun achtervolgers elkaar achter het stuur aflostten, zou Marc in zijn eentje het tempo niet volhouden. Ongetwijfeld dacht hij daaraan en probeerde hij de gevolgen van een mislukking te overzien: de onvermijdelijke confrontatie, de ontdekking van de lading, misschien wel de dood.

Maud probeerde te bewegen, maar moest dat meteen uit haar

hoofd zetten. Zodra ze haar armen strekte, voelde ze een stekende pijn in haar rug, zodat ze het wilde uitschreeuwen.

‘Hoeveel voorsprong hebben we, denk je?’

‘Amper zes uur.’

‘Wat kunnen we doen?’

Hij gaf geen antwoord en ze nam het hem kwalijk. Ze had de indruk dat ze helemaal niet meetelde. Hij zag er zo vijandig uit dat ze onwillekeurig moest denken aan zijn nachtelijke beschouwingen. Als het op actie aankwam, was hij alleen. Het was de keerzijde van zijn kracht, de spelregel die zijn wereld beheerste.

Maud kon zichzelf voor de kop slaan omdat ze tranen voelde opwellen.

Gedurende bijna een uur reden ze zwijgend verder. Opeens zette Marc de vrachtauto opnieuw stil. Hij gaf geen uitleg, maar ging zonder een woord weer op de weg staan. Ze zag hoe hij eerst voor de cabine neerhurkte en de bevroren grond aftastte. Daarna verdween hij aan de achterzijde. Toen hij weer instapte, hing zijn haar vol vlokken. Er viel een dichte sneeuw en na een paar ogenblikken lag er een dun wit laagje op de voorruit.

Marc zette de ruitenwissers aan en het landschap kwam opnieuw tevoorschijn. Pas nu besefte Maud dat er links een smal weggetje liep. Het zat onder de sneeuw en ze had het eerst niet opgemerkt. Wellicht had Marc de truck vanwege dat paadje op die plaats stilgezet.

‘Wil je zo omhoogrijden?’

Hij hoefde geen antwoord te geven. Hij had de wielen reeds naar links gedraaid en sloeg de doorgang in. Het pad liep eerst een paar meter vrij steil naar boven en de truck had het lastig. Daarna klom de weg geleidelijk verder omhoog. Het was vast een doodlopend pad, de ingang van een akker of de toegang tot een schaapskooi.

‘Denk je dat onze sporen door de sneeuw worden verhuld? Ben je dat gaan checken?’

Hij beperkte zich ertoe te knikken.

Opeens leek het paadje te zijn verdwenen. Ze waren door witheid omringd en nergens werd aangegeven hoe ze verder moesten rijden. Helaas waren ze nog niet voldoende van de hoofdweg verwijderd om halt te kunnen houden. Marc stapte nogmaals uit en liep door de sneeuw om te zien of ze nog meer konden klimmen. Maud zag hem verdwijnen achter een haag die door de vlokken met witte pompons werd bedekt.

Ze was op van de zenuwen, overweldigd door een soort razerij waarvan ze niet wist of die wanhoop, woede of schaamte verried. Ze had de indruk slechte keuzes te hebben gemaakt, al heel lang, misschien al altijd. Ze had nooit met die man in zee mogen gaan of voor hem het natuurlijke wantrouwen mogen laten varen dat haar altijd voor vernederingen en lijden had behoed. En nu zat ze daar, gewond, verraden, gestrand. Ze schreeuwde.

De lange kreet die ze slaakte, aanvankelijk heel schril en daarna in de laagte uitdovend, luchtte haar op. Ze gilte nogmaals, maar het klonk niet langer natuurlijk. Ze was zich weer van zichzelf bewust. Haar wilskracht, of was het haar kracht, veerde opnieuw op. Ze zou weerstand bieden.

Even later kwam Marc weer tevoorschijn. Eerst vormde hij slechts een schaduw in de witte schaduw van de wervelende sneeuw. Daarna zag ze hem, bedekt onder de vlokken; en hij deed het portier open.

‘Heb je een doorgang gevonden?’

Omdat hij niets zei, gaf ze hem, zonder acht te slaan op de verscheurende pijn in haar rug, een klap in het gezicht.

I

De missie

Het tijdstip was aangebroken waar Maud het meest van hield. Langzaam viel de herfstavond; de koelte dwong hen nog niet de raampjes in de truck omhoog te draaien. Het bakelieten stuur was zo breed dat je het met gespreide armen moest vasthouden. Het gaf de trillingen van de motor door en als het bergop ging, had Maud het gevoel dat ze de nek van een enorm beest omknelde.

Ze hadden Lyon bijna twee weken geleden verlaten. De dagen waren elkaar opgevolgd, vrij eentonig allemaal, ondanks het wisselende landschap. Na de Mont-Blanctunnel waren ze langs de Aostavallei gereden en vervolgens hadden ze de Povlakte in de lengte doorkruist. De verten baadden in het licht van de nazomer en de zwarte pijltjes van de cipressen staken scherp af tegen de strakblauwe luchten. Voorbij Triëst was het landschap bergachtiger geworden en zagen de kleuren er doffer uit. Toen ze Kroatië binnenreden, had Maud gehoopt dat ze in Zagreb halt zouden houden. Voor hun vertrek had ze een reisgids uit de jaren zestig gelezen die haar ouders hadden aangeschaft voor hun huwelijksreis naar de Dalmatische kust. Ze had graag het Markusplein en de middeleeuwse stadswallen willen bezoeken. Maar ze waren in een boog om de stad heen gereden en Maud had niets van haar teleurstelling laten blijken. In Italië had Lionel haar bits op haar nummer gezet toen ze een ommetje via Bergamo had willen maken. ‘We zijn hulpverleners, geen toeristen.’ Hij was de leider van de missie en liet geen gelegenheid onbenut om dat te benadrukken. Het Gouden Hoofd, de liefdadigheidsvereniging uit Lyon (die haar naam te danken had aan het vlakbij gelegen park), had hem als verantwoordelijke van het konvooi aangesteld. En daar, in Bosnië, wachtte de oorlog.

Net als de jongens zorgde Maud voor de aflossing achter het stuur. Zij maakten allang geen grapjes meer over haar rijkunst. Lionel had in Italië de hoek van een huis geschampt en het dekzeil over een dikke meter gescheurd, waarna ze vanzelf hun machogedrag hadden laten varen. Maud reed misschien trager, maar ze was voorzichtig en vol zelfvertrouwen. De vijftientonner liep geen gevaar als zij stuurde en de anderen hadden dat begrepen.

Vauthier deed een dutje op de couchette achterin. In zijn slaap zoog hij nu en dan luidruchtig de lucht op. Alle anderen noemden elkaar bij de voornaam, maar hij gaf de voorkeur aan zijn familienaam. Als hij het over zichzelf had, zei hij ‘dikke Vauthier’, wellicht om hun sympathie te winnen. Hij was niet echt dik, en onder zijn smerige T-shirt zag je veeleer afgetekende spieren dan vet. Maar hij had een breed, vierkant hoofd, omringd door rosse bakkebaarden, en een platte neus, wat hem een boers voorkomen gaf en afstak tegen het studentikoze uiterlijk van Maud en Lionel. Hij had zich voorgesteld als een Parijse koerier die na een verkeersongeluk revalideerde. Niemand hechtte veel geloof aan zijn verhaal. Enige zekerheid: hij was veel ouder dan de anderen. Lionel schatte hem veertig en Maud, zelf pas eenentwintig, vond hem stokoud.

Op de bank voorin rolde Lionel zonder iets te zeggen een sjekkie. De cabine rook naar diesel en wagensmeer. Toch prees Maud zich gelukkig, want zij reed aan de kop en hoefde de blauwe rook van de andere truck niet in te ademen. Het waren tweedehands voertuigen, ongeveer hetzelfde model, die Het Gouden Hoofd voor een prikje had kunnen kopen. Ze waren erg gammel, versleten door generaties vervoerders die ze niet hadden ontzien.

‘We rijden binnenkort het Servische gebied binnen,’ zei Lionel, die haar zijn zojuist opgestoken sigaret aanreikte.

Maud nam een snelle haal en gaf hem terug.

‘Heb je er iets in gestopt?’ vroeg ze, met een grimas.

‘Tabak.’

Lionel was groot en mager, hij had een lange, wat scheve neus

in een benig, bleek gezicht. Het was zo'n gezicht dat je meteen met andere gezichten gaat verwarren, waardoor een getuige die een compositiefoto moet helpen maken, het slechts met grote moeite zou kunnen beschrijven. Hij beseftte dat waarschijnlijk zelf ook en had geprobeerd zich te onderscheiden met een zilveren ringetje in zijn rechterwenkbrauw. Maud en hij hadden in Lyon drie maanden samengewerkt. Omdat hij meer ervaring had dan zij, die zich nog maar pas bij de vereniging had aangesloten, had hij haar altijd ietwat neerbuigend behandeld. Hij was in elk geval weinig spraakzaam en als hij praatte, was dat om op scherpe toon bevelen te geven. In de groep stond hij erom bekend dat hij van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat joints rookte. De anderen lieten zich evenmin onbetuigd, maar niemand gebruikte zoveel wiet als hij. Hij was de leverancier van de groep en haalde zijn zakjes stuff tevoorschijn uit een rond blik dat volgens het etiket 'Geconcentreerde melk' had bevat.

Naarmate ze dichter bij de Krajina kwamen, zag het glooiende landschap er steeds armoediger uit. Ze doorkruisten zielloze dorpen met aan de wegkant lange rijen uit baksteen en snelbouwblokken opgetrokken huizen. De erven werden ontsierd door mesthopen en verroeste landbouwmachines. Her en der, te midden van de boerderijen, gaven witte kerkjes met spitse klokkentoren de gehuchten het aanzicht van een Oostenrijks dorp, maar dan treuriger. Er was nog geen spoor te bekennen van enige strijd, behalve dan het eeuwige gevecht dat de mens, om in zijn levensonderhoud te voorzien, levert tegen de natuur. Toch waren ze zich er sinds de vorige dag van bewust dat ze het oorlogsgebied naderden.

'Het duurt vast niet lang meer voor we op een checkpoint stuiten?' vroeg Maud zonder haar ogen van de weg af te wenden. Lionel knikte.

'Nee, dat duurt niet lang meer.'

Tot nog toe waren ze grenzen overgestoken, met andere woorden, officiële afbakeningen tussen staten. De checkpoints, dat was andere koek: onvoorspelbare, bewegende scheidingen tus-

sen etnische gebieden die onderworpen waren aan lokale bonzen. Wie al in Bosnië was geweest, had het er elke avond over. Niemand gebruikte het woord ‘controlepost’, wat de zaak bijna normaal had laten klinken. Het stateloze woord ‘checkpoint’, dat iedereen op het terrein in de mond nam, gaf beter het geïmproviseerde, chaotische, onvoorspelbare en gevaarlijke aspect van de versperringen weer. Maud brandde van ongeduld om het allemaal met haar eigen ogen te zien.

De truck had het lastig op de kronkelende weg. Het was zes uur en de schaduwen werden langer. De tijd drong om een plek te zoeken waar ze konden overnachten. Aan het einde van een lange bocht hoorde Maud getoeter. Ze keek in de vierkante achteruitkijkspiegel en hield hem vast om het trillen tegen te gaan. Uit het portier van het andere voertuig zwaaide een arm. Hij wees naar een brede zanderige ingang links, die toegang bood tot een groot verlaten parkeerterrein. Het was met karrensporen doorploegd en had vast als werf dienstgedaan. Een oude grindhoop, in een hoek, was overwoekerd door wilde planten. Ze remde, loodste haar truck het parkeerterrein op en zette hem aan de zijkant. Het gras rondom was wit van het stof. Lionel stapte uit en ging de plek inspecteren.

In de cabine boog Maud het hoofd achterover om haar nekspieren los te maken, die tijdens het rijden samengetrokken waren. Aangezien de stoel van de truck onvoldoende naar voren kon worden geschoven, had ze een dik kussen achter haar rug geplaatst om bij de pedalen te kunnen. Op haar dertiende was ze opgehouden met groeien. Hoewel ze nu eenentwintig was, vond ze het nog altijd zonde dat ze niet langer was. Mannen gaan op een belachelijk minzame manier om met kleine vrouwen en ze kon het niet verdragen als een prul te worden behandeld.

‘Oké,’ zei Lionel bij zijn terugkeer, ‘we brengen de nacht hier door.’

Maud zette de motor af. Na een paar laatste, hevigere schokken hield het trillen op. Ze ontspande. Voor haar was dat stee-

vast een moment van volmaakt geluk, van fysiek genot haast. De terugkeer van de stilte, terwijl het gedreun van de dieselmotor nog in haar lichaam nazinderde, voelde als een echte wedergeboorte aan. De omgeving hield op een landschap te zijn, maar werd een concrete plaats met lichte geluiden, met vogelzang die door het open raampje naar binnen stroomde. Het plaatijzeren gevaarte kraakte en kwam tot rust, zoals een paard waarvan de teugels eindelijk worden gevierd. Ze had het gevoel dat ze alleen maar hiernaar had verlangd, toen ze voor dit vreemde leven had gekozen dat haar familie maar niet kon begrijpen.

Ze deed het portier open en stapte uit. Dat was de tweede vreugde van de avond: de terugkeer van de vaste grond, de paar passen waardoor haar benen weer soepel werden en, zodra ze een eind bij de naar diesel stinkende motor vandaan was, de subtiele geuren van de natuur. Ze zette haar bril af en veegde hem langzaam schoon met een stuk van haar fleece. Hij had dikke bruingetinte glazen en een breed montuur dat haar gezicht verdoezelde. Ze had hem opzettelijk gekozen om haar blauwe ogen te verbergen; van oudsher lokten die evenveel complimentjes uit als afgunst.

De voorbije kilometers was de weg al flink gestegen en beneden zag je de met kreupelhout begroeide vlakke velden die ze hadden doorkruist. De grazige heide rond het parkeerterrein was met enorme witte rotsblokken bezaaid. Er waren voldoende open plekken waar ze hun tenten konden opslaan.

Vauthier was met een luide grom wakker geworden en stapte op zijn beurt uit, terwijl hij met zijn hand over zijn kale schedel streek. Hij zag er altijd slechtgeluimd uit, wellicht vanwege zijn liploze mond en zijn afgezakte oogleden. Maar iedereen was op zijn hoede voor zijn rusteloze zwarte oogjes die alles afspeurden. Want het waren niet alleen zijn ogen die speurden. Het was sterker dan hijzelf, maar altijd lag hij op de loer, luisterde gesprekken af en, als ze na een etappe halt hielden in een stad, verdween hij en bracht bij zijn terugkeer verslag uit van de plaatselijke

weetjes. De anderen waren ervan overtuigd dat hij ook in hun spullen snuffelde.

Alex en Marc, de chauffeurs van de tweede truck, rekten zich uit terwijl ze langzaam dichterbij kwamen.

Het ogenblik waarop beide teams weer verenigd werden, verliep altijd stroef. Eigenlijk heerste er al vanaf het begin van de reis een gespannen, vijandige sfeer. Maud en Lionel waren de enigen die elkaar vóór het vertrek al kenden. De anderen waren recente aanwinsten. Het minste wat je kon zeggen was dat het niet klikte tussen de vijf leden van het konvooi. Dat was niet in orde gekomen naarmate het aantal kilometers toenam. Er werden ad hoc allianties aangegaan. Het team in de voorste truck werd gevormd door Maud en Lionel, die elkaar dus al langer kenden; Alex en Marc, de bestuurders van de andere truck, vormden een tweede ploeg. Vauthier stak niet onder stoelen of banken dat hij een hekel aan hen had. Elke avond vond een geladen weerzien plaats.

‘Het valt hier best mee,’ zei Alex, die zijn ogen over de nabije omtrek van het parkeerterrein liet gaan.

Achterdochtig inspecteerde Marc de omgeving.

Alex en Marc waren allebei ex-militair. Ze hadden zowat dezelfde leeftijd, niet ouder dan dertig, maar verschilden erg van elkaar. Alex was een metis met in zijn gezicht grote, ietwat schuine ogen, een fijne neus. Niemand had hem gevraagd aan welke gemengde afkomst hij zijn koperteint en kroeshaar te danken had. Maud vond hem knap, maar ze wilde vooral niet dat hij dat te weten kwam. Ook Marc zag er sportief uit, maar hij was langer dan Alex en van het massievere soort, met brede schouders, een gespierde borst en vierkante onderkin. Hij had een wat matte teint en pikzwart haar. Zijn ogen leken altijd te spieden, maar hij spreidde een kalme, viriele houding tentoon, die Maud al vanaf het begin een onwennig gevoel had bezorgd. Alex had de beweglijke soepelheid van een tennisspeler, terwijl je eerder geneigd zou zijn Marc te zien als een beoefenaar van krachtspor-

ten, rugby bijvoorbeeld, of boksen. Niettemin verplaatsten ze zich allebei op dezelfde doelbewuste manier, kaarsrecht, met opgeheven hoofd. Hoewel ze hun best deden om de nonchalante stijl van ngo-medewerkers aan te nemen, een vormeloze spijkerbroek en verkleurd T-shirt droegen, bleven ze in het oog lopen. Ze waren duidelijk getekend door de militaire discipline. In hen herkende je nog altijd de soldaat.

Sinds hun vertrek was het avondritueel ongewijzigd gebleven. Ze haalden een komfoor tevoorschijn uit de truck die Maud bestuurde en pakten het kookgerei dat in het andere voertuig zat. In Lyon hadden ze conserven ingeladen, die over twee kratten verdeeld waren. Als ze onderweg verse producten tegenkwamen, kochten ze die. Sedert ze Italië hadden verlaten, hadden ze niet veel meer gevonden, op wat eieren na, en melk die door de boeren uit grote blikken bidons werd gegoten. In de buurt van Zagreb hadden ze verse, nogal bittere kaasjes bemachtigd, die Maud hoe dan ook boven cassoulet uit blik verkoos.

Elke avond stak Vauthier het komfoortje aan of maakte vuur, een activiteit waarop hij bijzonder gesteld leek te zijn. Voor de keukencorvee hadden ze een toerbeurt ingesteld. Al meteen na hun vertrek hadden ze ingezien dat ze het enige meisje in de groep niet voor die taken konden laten opdraaien. Lionel had voor de grap tegen Maud gezegd dat het niet erg aardig was vier mannen met de pannen te laten worstelen, maar zij had hem dadelijk op zijn nummer gezet. Hij nam wraak door haar in het gezicht uit te lachen als het haar beurt was om de tenten op te zetten en ze daar veel moeite mee had.

Maud had niet voor het eerst met een dergelijk gedrag te maken. Haar oudere broer sloeg haar voortdurend met sarcastische opmerkingen om de oren. Ze had een hekel aan zijn domme uitspraken, maar mettertijd was ze die als stimulerend gaan zien. De woede die ze opwekten, was haar motor geworden. Daarna had ze besloten de uitdaging aan te gaan. Haar C-rijbewijs was in dat opzicht een eerste grote overwinning geweest.

Toen het avondeten klaar was, brak een vredig moment aan dat alle spanningen even deed vergeten. De vijf leden van het konvoi installeerden zich op de grond bij een vuurtje. Vauthier bleef altijd wat opzij zitten. Lionel gaf een joint door. Maud en Alex namen een paar trekjes. Marc raakte hem niet aan. Vauthier dronk. Na de eerste dagritten hadden ze de paar flessen wijn uit de lading leeggemaakt. Sinds ze de Balkan hadden bereikt, dronken ze bier. Omdat ze dat artikel nu eenmaal het makkelijkst konden vinden, in alle dorpjes.

‘Morgenochtend bereiken we de eerste controlepost,’ zei Lionel, die op zijn ellebogen bij het vuur lag.

‘Van de Kroaten?’

Vauthier had de vraag op een schijnbaar onverschillige toon gesteld. Maar hij frunnikte aan de vergulde ooring in zijn rechterlel, wat bij hem – Maud had het eerder al vastgesteld – een teken van concentratie was.

‘Nee,’ antwoordde Lionel, ‘de Serviërs van de Krajina.’

‘Het leger?’

‘Milities, vermoedelijk.’

‘Logischerwijs zouden we eerst de Kroaten moeten tegenkomen,’ drong Vauthier aan. ‘Als we eerst op Serviërs botsen, betekent dat dan dat we niet de hoofdweg volgen, die door Tuzla loopt?’

Lionel gaf niet graag uitleg over hun reisroute. Hij bewaarde de wegenkaarten angstvallig in zijn truck en gaf zijn instructies van dag tot dag, alsof hij elke discussie over het onderwerp wilde vermijden.

‘Dat klopt,’ gaf hij met tegenzin toe. ‘We zwenken wat af naar rechts, via het zuiden van de Krajina.’

‘Wat bedoel je eigenlijk met de Krajina?’ vroeg Maud.

Lionel voelde zich meer op zijn gemak als hij algemene vragen mocht beantwoorden. Dan kon hij een slim air aannemen en zich als leider gedragen.

‘Dat betekent het grensgebied, de rand. Het is de strook grond

waardoor Bosnië in het westen wordt afgebakend. De streek is vrij dun bevolkt. De Serviërs hebben de Kroaten uit de regio verdreven en houden het terrein onder controle. Maar zoals jullie zelf zullen zien, zijn het boeren, met rieden en ouderwetse geweren. Heel iets anders dan wat ons daarna te wachten staat.'

Lionel had al drie jaar ervaring als hulpverlener. Hij had deelgenomen aan een missie in Centraal-Afrika en zes maanden daarvoor aan een eerste expeditie in Bosnië. Intussen had hij in Lyon in de zetel van de vereniging gewerkt. Vanwege die staat van dienst kon hij, ondanks zijn prille vierentwintig jaar, met het nodige gezag praten.

'Hun checkpoints zijn vrij onschuldig. Beschouw het maar als een oefening om eraan te wennen.'

Vauthier nam een lange teug bier van het flesje en veegde zijn mond af met zijn mouw. Hij wilde duidelijk nog andere vragen stellen. Maar hij kreeg de kans niet om Lionel te onderbreken.

'Ik herinner jullie aan onze gedragscode, als we onderweg gecontroleerd zouden worden,' vervolgde hij.

Zijn joint was bijna opgerookt. Voor hij zijn uiteenzetting hervatte, nam hij een lange haal van de vochtige peuk die zijn vingers geel kleurde.

'Het enige wat we moeten zeggen als we ondervraagd worden, is dat we op weg zijn naar Kakanj, in Centraal-Bosnië. We hebben de toestemming van de UNPROFOR-vredesmacht om hulpgoederen te leveren aan de vluchtelingen. Onze lading? Levensmiddelen, winterkleden en medicijnen. En we mogen geen steekpenningen geven, ook niet als men er openlijk om zou vragen. Duidelijk?'

Hij deed zijn best om als een leider te praten. Maar de twee ex-militairen lieten zich niet om de tuin leiden. Zij hadden ervaring met echte bevelen. Achter de bitse toon van Lionel ging een duidelijk gebrek aan autoriteit schuil.

'En als ze de trucks willen doorzoeken?' vroeg Maud.

'Dat weigeren we!' snauwde Alex.

Lionel haalde de schouders op. Alex zag die beweging en voer uit.